

ALMANYA VE BERLİN'DEKİ TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI TARİHİ VE FREIE UNIVERSITÄT BERLİN - TÜRKOLOJİ ENSTİTÜSÜ

The History of Turcology Studies in Germany and Berlin Freie Universität
Berlin, Instituts für Turkologie

Doç.Dr. Nebi ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu makalede, öncelikle Almanya'daki Türkoloji çalışmalarının son dönemi özetlendikten sonra, Berlin'deki Türkoloji araştırmalarının tarihi hakkında bilgiler verilmektedir. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Berlin Hür Üniversite'deki Türkoloji Enstitüsü'nün kuruluşu, gelişmesi ve alana katkılarının irdelemesi bu makalenin amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Türkoloji, Almanya ve Berlin'deki Türkoloji Araştırmaları, Berlin Hür Üniversitesi-Türkoloji Enstitüsü.

ABSTRACT

In this article, firstly the history of Turcology studies in Germany and particularly Berlin is summarized. To research and explain the establishment and the development of Freie Universität Berlin- Instituts für Turkologie and also its contributions to Turcology studies is the aim of this studies.

Key Words

Turcology, Turcology studies in Germany and Berlin, Freie Universität Berlin- Instituts für Turkologie.

Giriş:

Almanya, dünyadaki Türkoloji araştırmaları açısından önemli bir ülkedir. 19. Asırda Osmanlı İmparatorluğu'nda henüz bu ad ve içerikte bir enstitü ya da kurum bulunmazken, tıpkı Avusturya ve Macaristan'daki gibi, Almanya'da da Türkoloji, rağbet gören bir bilim dalı haline gelmeye başlamıştı.

Almanların Türklere ve dolayısıyla Türkolojiye ilgisi, sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi(özellikle Alman Doğu Politikası gereği; gn. Orientalizm hk.bkz. Doğu-Batı 2002) ve askeri nedenlerden kaynaklanmaktadır. Türk- Alman ilişkileri, 18.asırda başlayıp özellikle 19. asrın ikinci yarısından itibaren hızla gelişmiştir. Bu ilişkiler öncelikle 18.asırdaki

elçi ziyaretleri, dostluk ve ticaret anlaşmalarıyla ortaya çıkmış, Almanya'daki Türk modası ile de renkli hale gelmiştir. 19.Asır Türk -Alman ilişkilerine ise Türkiye'deki Alman Okulu'nun ve daha sonra da Alman Eğitim Enstitüsü'nün açılması, Berlin-Bağdat demiryolunun inşası, Alman edebiyatından çeviriler (ilk edebi çeviri, Goethe'nin Genç Werter'in İstirapları ve Schiller'den yapılan diğer çeviriler) Namık Kemal başta olmak üzere bazı Osmanlı aydınlarının Alman kültürü üzerine olumlu görüşleri, askeri işbirliği vb. gelişmeler damgasını vurmuştur. Pek çok Türk öğrencinin mesleki eğitim için Almanya'ya gönderilmesi, Karl May'ın Türkiye'ye hiç gelmeden kaleme aldığı Bağdat'tan İstanbul'a

* Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

(vom Bagdad nach Stambul; 1892'de yayımlandı) adlı romanındaki Türkiye betimlemeleri, I.Dünya Savaşı öncesi ve sırasında Türkiye ve Türklerle ilgili yayınlar, müttefiklik, Cumhuriyet Döneminde ilişkilerin yeniden canlanması, Türkiye'ye sığınan Alman öğretim üyelerinin katkısı, Almanya'ya bu defa yüksek eğitim için yeniden öğrenci gönderilmesi, Alman edebiyatından yapılan Cumhuriyet dönemi çevirileri (H. Heine, Herder, A. Chamisso, G. Büchner, G.E. Lessing, Kant, Erasmus, Nietzsche, Hegel, Schopenhauer, F.Kafka, B. Brecht, H.Böll, J. M. Simmel, G.Grass, B. Frischmuth, G. Wallfraff vb.), DTCF'deki Alman akademisyenlerinin katkısı, Ankara'nın kent mimarisinin ve planının oluşturulmasında Almanların rolü, Alman Kültür Merkezi, Alman Şarkiyat Enstitüsü, Alman Arkeoloji Derneği, Alman Kitabevi'nin faaliyete geçmesi, 1960 sonrası Almanya'ya Türk işçi göçü ve göçmen edebiyatı, dış ticaret ve turizm alanındaki işbirlikleri, Almanların Türkiye'deki ve Türklerin Almanya'daki yatırımları, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma projesi, Türk-Alman ilişkilerinin 19.asrın sonundan bugüne çok yönlü olarak geliştiğini ve güçlendiğini kanıtlamaktadır (Türk-Alman ilişkileri hk. bkz.Kuran- Burçoğlu 2003: 169-209 v.d.).

Avrupa'da Joseph Freiherr von Hammer Purgstall (1774-1856)'ın 19.asırda kurumlaştırdığı Türklük araştırmaları hızla yaygınlaşmış ve gelişmiştir (Kuran-Burçoğlu 2002: 187). Almanya'daki Türkoloji çalışmaları, Asya ya da Doğu Bilimleri, İslam Bilimleri, Avrupa Dışı Diller ve Kültürler, Orta Asya Bilimleri yanında müstakil Türkoloji kapsamında yapılmış ve yapılmaktadır. Son dönemde Almanya'da Türkoloji çalışmaları, Giesen'deki Doğu Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Angelika Hartmann, Prof. Mark Kirchner; Freiburg'da Prof. Werner Ende, Prof. Ulrich Rebstock, Prof. Jens-Peter Laut; Frankfurt Main'da

(Orientalische Sprach und Kulturwissenschaft- Turkologie) Prof. Hans Dabber, Prof. Marcel Erdal; Bonn'da (Seminar für Orientalische Sprachen) Prof. Werner Schmucker, Dr. Hedda Reind-Kiel; Bochum'da (Osmanisch-türkische Geschichte) Prof. Fikret Adanır, Prof. Kamran Ekbal; Bamberg'de (Fakultet für Sprach und Literaturwissenschaft-Turkologie-Osmanisch) Prof. Klaus Kreiser, Prof. Semih Tezcan; Göttingen'de Prof. Milan Adamovic ve Prof. Klaus Röhrborn; Münih'te (Ludwig Maximilians Üniv.) de Prof. Suraiya Faroqi ve Prof. Hans Georg Majer gibi bilim insanlarının önderliğinde yürütülmüş ve yürütülmektedir. "Türk halklarının dilleri, dil politikaları, Eski Türkçe, Turfan koleksiyonu, Türkiye Türkçesi/ Osmanlı Türkçesi, Sibirya Türk topluluklarının kültürleri ve dilleri, Eski Bulgarca, Türkçe- Moğolca ilişkisi, Türkmençe, Çuvaşça, Başkurtça, Tatarca, Gagavuz kültürü, Şor Türk Dili, Azerbaycan tiyatrosu dili, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi, 16. Asır Osmanlı kültürü, 1950 sonrası Türk edebiyatı, seyahatnameler vb." , yakın dönem Alman Türkologlarının araştırma konularıdır.

Bu çalışmanın amacı, Türk-Alman ilişkileri üzerine bilgi vermekten ya da Almanya'nın bütün akademik dünyasındaki Türkoloji çalışmalarını tanıtmaktan ziyade, bu ilişkilerin gelişmesinde önemli katkılar ve imkanlar sağlayan, Berlin'deki Türkoloji araştırmaları geleneğini irdelemektir(Berlin'deki Türkoloji araştırmalarının tarihi ile ilgili temel bilgilerin önemli bir bölümü, Prof. Dr. Barbara Kellner-Heinkele'nin belge, arşiv ve sözlü değerlendirmelerinden elde edilmiştir).

A. Berlin'deki Türkoloji Araştırmalarının Tarihi:

Almanya'da ve doğal olarak Berlin'de akademik anlamdaki Türkoloji araştırmaları geleneği 1838 yılından itibaren oluşmaya başlamıştır. Bu tarihte Wilhelm Schott(1802-1889), Friedrich

Wilhelm Üniversitesi'nin Sinoloji-Alta-yistik biriminin içinde Türk dillerini araştırmıştır. Türk dili araştırmaları merkezinde yapılan bu ilk çalışmalar, daha sonra aynı üniversitenin Doğu Dilleri Enstitüsü içinde sürdürülmüştür. 1871 yılından sonra Berlin'deki Doğu dilleri içinde Türkoloji çalışmalarının hızla gelişmesinde, diplomatik alanda Türkçe(Osmanlı Türkçesi) bilen görevliye ihtiyaç duyulması etkili olmuştur. Bu dönem Osmanlı- Alman ilişkilerinin geliştiği ve çeşitlendiği bir dönemdir. Bu enstitünün akademik faaliyetleri, daha sonra Karl Foy(1856-1917) ve Friedrich Giese(1870-1944) tarafından yürütülmüştür. İlk Türk dili tarihçilerinden biri olan Foy, 1902 ve 1903 yılları arasında Turfan'a yaptığı ilk geziyle, gelecekte Alman dilcilerinin önemli bir araştırma alanını oluşturacak olan Türk Turfan Metinleri Koleksiyonu'nun ve Turfan Araştırmaları'nın akademik altyapısını hazırlamıştır. Bu nedenle de Berlin'deki Türkoloji çalışmalarının temelinde dil araştırmaları ve de Turfan Metinleri Araştırmaları yatmaktadır. Friedrich Giese ise daha çok erken dönem Osmanlı tarihi ve kaynakları üzerinde araştırmalar yapmıştır.

1920 yılından itibaren Berlin'deki Türkoloji çalışmalarına, Willy Bang-Kaufun(1869- 1934) yön verdiği görülür. Berlin Üniversitesi'nin Macar Enstitüsü içinde görev yapan Bang-Kauf, Türkoloji araştırmalarına uluslar arası bir nitelik kazandırmış ve aralarında Gunnar Jar-ring(İsveçli), Saadet Çağatay, Ananiasz Zajaczkowski (Polonyalı, 1903-1970), R. Rahmeti Arat, Tahsin Banguoğlu, Saadettin Buluç, Martti Räsänen(Finlandiyalı,1893- 1976), Annemarie von Gabain (1901-1993) gibi geleceğin ünlü Türk dili uzmanlarını da yetiştirmiştir. Bu nedenle Bang-Kaufun genel Türk dili araştırmaları açısından etkisinin hala sürdüğü söylenebilir. Albert von Lecoq(1860-1930) ise Berlin'deki Turfan Metinleri Koleksiyonu'nu yeni malzemelerle zen-

ginleştirmiş ve genişletmiştir. Daha sonra Nazi Almanya'sından ayrılmak zorunda kalan Karl Heinrich Menges(1908-1999) de Berlin'deki Türkoloji araştırmalarına katkı sağlamış önemli bir bilim adamıdır.

II. Dünya Savaşı sonrasında da Berlin'de Türkoloji araştırmaları devam etmiştir. Turfan araştırmaları, yeni çözümlenmelerle sürdürüldü. 1946 yılında eski Berlin Üniversitesi, Humboldt Üniversitesi adıyla yeniden açılmış ve burada Türkçe dersleri yeniden verilmeye başlamıştır. Bu üniversitedeki Türkoloji çalışmalarında Richard Hartmann ve Heinz Giesecke'nin katkısı büyüktür. 1963 yılından itibaren Berlin Türkoloji araştırmaları geleneğinde Gyula Nemeth'in yetiştirdiği György Hazai ile Batı Asya Bilimleri içinde yetkin çalışmalar ortaya koyan Peter Zieme ve Doğu Almanya- Bilimler Akademisi, Orta Asya Edebiyatları içinde dersler veren Kleimichel'in öne çıktığı görülür. 1965 yılında Wolfgang Steinitz, György Hazai ile birlikte Doğu Araştırmaları Enstitüsü (Institut für Orientforschung) içinde ilk kez Turfan Araştırma Grubu'nu (der Deutschen Akademie de Wissenschaften Turfanforschungsgruppe) kurdu-lar.Humboldt Üniversitesi'ndeki Türkoloji araştırmaları, 1990 yılından bu yana, Asya ve Afrika Bilimleri'nin (Asien- und Afrikawissenschaften) Orta Asya Araştırmaları içinde verilmektedir. Bu birim şu anda Orta Asya Türk halklarının dil ve kültürleri (özellikle son dönemde Afganistan'daki Türk toplulukları üzerine) üzerine araştırmalar yapan Prof. Ingeborg Baldauf tarafından yönetilmektedir. Bu birimde daha çok son dönem Orta Asya Türk devlet ve toplulukları üzerinde durulmakta, ortak projeler üretilmektedir.

SSCB'nin çöküşü sonrası, 1991 yıl itibaren pek çok Türk devleti ve özerk yönetimleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni dönem, Türkiye'deki akademik çevrelerin daha çok duygusallıktan bes-

lenen, ancak gerçekçilikten ve verimlilikten uzak yaklaşımlarının, faaliyetlerinin aksine, Batılı Türkologlar tarafından akılcı bir şekilde değerlendirilmiş ve değerlendirilmektedir. Bu dönemde özellikle Almanya'daki Türkologlar, Türkiye'nin dışında yeni araştırma sahaları elde etmişler ve farklı amaçlara (bilimsel, ekonomik, siyasi vb.) yönelik olarak projeler geliştirip gerçekleştirmişlerdir. Yeni Türk devlet ve topluluklarına Türkiye'den giden akademisyenlerin pek çoğu kentlerden, üniversite yerleşkelerinden ayrılmazken, Alman dil ve kültür bilimcileri yurtlarda (çadır) yaşamayı ve araştırmalar yapmayı tercih etmişlerdir. Karşılıklı antlaşmalar, araştırma gezileri ve ve burslarla yeni Türk devlet ve topluluklarının tarihleri, sosyo-kültürel yapıları, dolayısıyla diğer alanları analiz edilmekte, yeni arşivler oluşturulmakta ve kullanıma açılmakta, Alman dilinde yeni eserler ve dergiler yayımlanmaktadır. Almanya'da burs veren kurumların, Türkiye'nin aksine, zengin doğal kaynaklara sahip yeni Türk devlet ve topluluklarıyla ilgili talepleri karşıladıkları, farklı işlevlere de sahip projeleri destekledikleri gözlenmektedir. Burada da vurgulandığı üzere Batılı ve de Alman Türkoloji araştırmaları, genelde Türkiye'deki yaklaşımın aksine, her zaman, ekonomik, siyasi, askeri ve diplomatik alanlara (da) hizmet edecek şekilde yürütülmektedir. Aşağıda görüleceği üzere Berlin'deki Türkoloji çalışmaları son dönemde Türkiye ve Turfan'dan çok, Orta Asya ve Kaskasya merkezinde yapılmaya başlanmıştır.

B. Berlin Hür Üniversitesi-Türkoloji Enstitüsü'nün (Freie Universität Berlin- Institut für Turkologie) Kuruluşu, Gelişmesi ve Alana Katkıları:

1990 sonrasında SSCB'nin çözülmesi ve yeni Türk devlet ve topluluklarının bağımsızlıklarını ya da özerkliklerini elde etmeleri, Alman Türkoloji araştırmalarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu

etkinin Türkiye'deki Türklük bilimi çevrelerini nasıl etkilediği müstakil araştırmalarla incelenmesi gereken bir konu olmakla birlikte, yukarıda da değinildiği üzere, bu alanda pek istendik ve sürekliliği olan gelişmelerin ortaya çıktığı söylenemez. Bunun temel göstergeleri olarak, Batılı ve de özellikle Alman Türkologları ile yeni Türk devlet ve toplulukları arasında son dönemde ortaya çıkan ilişkiler, araştırmacı değişim programları ve ortaya konulan projeler kabul edilebilir. 20.asrın sonuna kadar daha çok siyasi kısıtlamaların etkisiyle genellikle Osmanlı tarihi ve kültürü ile Cumhuriyet Türkiye'si merkezinde araştırmalar yapan Alman Türkologları, bu tarihten itibaren araştırma alanlarını genişlettiler ve ilgilerini farklı Türk coğrafyalarına çevirdiler. Bu dönemde Kırım, Balkanlar, Kaskasya ve Orta Asya, Alman Türkoloji araştırmalarının yeni merkezleri olarak öne çıktı. Artık Avrupa'da Türkiye, Türkoloji araştırmalarının merkezi olma konumunu yavaş yavaş kaybetmektedir. Bu arada olumlu gelişmeler de ortaya çıkmaktadır. Dünya sisteminde meydana gelen çok boyutlu değişimler, Almanya'daki Türkoloji araştırmalarını, Doğu ve İslam Bilimleri kapsamından çıkararak bağımsız bir disiplin haline getirmiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonra ayrılmış bir Almanya'nın ve de Berlin'in batı yakasının bir ürünü olarak ortaya çıkan Hür Üniversite'de (Freie Universität Berlin) benzer bir durum yaşanmıştır.

Daha önceleri İslam Araştırmaları içinde değerlendirilen Türkoloji, 1991/1992 öğretim yılından itibaren bağımsız bir enstitü haline gelmiştir. Bu başarıda halen mükemmel araştırmalarla alana katkı sağlayan ve de Türkoloji Enstitüsü'nü yöneten Prof. Barbara Hellner-Heinkele ile arkadaşları Dr. Marek Stachowski ve Dr. Margarete Ersen'in payı büyüktür. Yaklaşık 15 yıllık bir geçmişe sahip Türkoloji Enstitüsü'nde, Türklük biliminin pek çok konu-

sunda özgün araştırmalar yapılmış ve dersler verilmiştir.

Enstitü'nün başkanı *Prof. Barbara Kellner-Heinkele*, genel Osmanlı tarihi ve medeniyeti(müzik, tiyatro v.d. sanat dalları dahil), Memluklar dönemi Türkmenleri, Avrupa seyahat edebiyatında Türkiye ve Türkler, Altay dünyasında egemenlik/hükümler kavramı, Mehmet Giray I, Mengli Giray, Dulkadir Oğulları, Osmanlı bibliyografyası, Kırım Tatar ve Nogay bilim adamları, Yakın Doğu'da dini topluluklar, Osmanlı yönetimindeki Araplar, Abdulgaffar el-Kırımı, Osmanlı ve Girit, Alevi-Bektaşî toplulukları, Osmanlı el yazmaları koleksiyonları, Yörükler, M.Cevdet Anday, Mustakimzade, Türkmenler, 18.-19.asır seyahatnameleri, yeni Türk devrimleri, dil politikaları, Kırım Tatarcası, Osmanlıca, Türkiye Türkçesi, Başkurtça, Sibirya, Çin ve Volga-Ural boyundaki Türk topluluklarının dili, tarihi ve kültürü üzerine önemli araştırmalar yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Prof. Kellner-Heinkele, Türkoloji araştırmaları alanındaki tek yönlü çalışan dilcilerin hakimiyetini kırmış ve Türkolojiyi tarihi ve kültürel bir zemine oturtmuştur. Avrupa'da gittikçe güç kaybeden Türkoloji sahasında, Berlin'deki güneşin her gün doğmasını sağlamaktadır.

Berlin'deki Turfan Araştırmaları Merkezi'nin(BBAW/ Arbeitsstellenleiter im Akademienvorhaben Turfanforschung der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften) Yöneticiliğini de yapan ve "Turfan metinlerinin okunması ve yorumlanması, mani şiiri, Türk dilleri etimolojisi, Moğolistan'daki Türk tarihi, Altay halklarının dil, tarih ve kültürü, hristiyan Türklere ait elyazmaları, Vilhelm Thompsen ve çalışmaları, eski Uygurlarda Burkancılık, Sogdça-Türkçe ilişkisi, eski Türklerde atasözleri, törenler, alkollü içecekler, Budizm, eski Türkçe topografisi, maniheizm kozmoloji, eski Uygurda bazı tıp metinleri vb." üzerine araştırmalarıyla(Rasch-

mann 2002: 27-50) dünyadaki Türkoloji çalışmalarına yön veren *Prof. Dr. Peter Zieme*, 1994 yılından beri "fahri profesör" olarak FU, Türkoloji Enstitüsü'nün akademik faaliyetlerine de katkıda bulunmaktadır.

Yakınlarda (2003) emekli olan *Dr. Margarete I. Ersen-Rasch* ise daha çok Türkiye Türkçesinin grameri ve öğretimi (Ersin'in Hayrettin Seyhan ile yazdığı Güle Güle adlı seri, bu alanda Almanya'nın en önemli yayını olarak kabul edilmektedir), didaktik, Türkiye Türkçesi, Azerice, Kazakça, Kazan Tatarcası ve Başkurtça alanlarında dersler vermiş ve araştırmalar yapmıştır. Dr. Ersen Alman kökenli Almanya'daki ilk Türk halk dansçısı olan ve ilk halk dansı topluluğunu da kurucusu ve Türkçe spiker ünvanlarıyla da çok yönlü kişiliğini kanıtlamıştır.

İstanbul'daki Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün de başkanlığını yürüten *Dr. Claus Schönig* de Berlin'deki Türkoloji Enstitüsü'ne katkı sağlayan bilim adamlarındandır. Dr. Schönig, verdiği seminerlerde daha çok modern/güney Sibirya Türk dilleri, Türk dillerinin tarihi ve sınıflandırılması, Lena Türkçesi, Baburname, Çağatayca, Türkçe- Moğolca ilişkisi, eski Türk dialektleri ve Oğuzca üzerine yoğunlaşmaktadır.

Uygur Türklerinden olan *Dr. Ablet Semet* ise modern Türk dilleri, eski Türkçe ve edebiyatı, Uygurca, Türkçe-Çince/Moğolca ilişkisi, Çin'deki Türk halklarının dil, tarih ve kültürleri, Turfan metinlerindeki felsefi boyut, Orta Asya yabancı dil kılavuzu, Orta Asya'da masal, Çin'de Eski Türkçe araştırmaları, eski Türkçe bibliyografisi gibi konulardaki özgün çalışmalarının ve ilgi çekici seminerlerinin yanında samimi ve içten yaklaşımıyla Enstitü'nün akademik ve idari faaliyetlerine de önemli katkılar sağlamaktadır.

2005 yılında Enstitü'nün kadrosuna katılan *Dr. Karin Schweissgut*, modern Türk kadın edebiyatı, Leyla Erbil,

Leyla Erbil'in Tuhaf Bir Kadın adlı romanından hareketle Türk toplumunda birey ve toplum, Erendüz Atasü, Aşlı Erdoğan, 1980-1990 yılları arasında Türk kadın şairlerin şiirlerinde "kendi ile öteki/yabancı" imgesi vb. konularda önemli araştırmalar yapmakta ve dersler vermektedir. Aynı şekilde Enstitü'de doktora çalışmalarına devam eden *Ayşe Tetik* de temel Türkçe ve Osmanlıca derslerini vermesinin yanında Türkiye'deki dil devrimi, Güneş Dil Teorisi ve Rus dilci N. Ja. Marr, Başkurtça gibi alanlarda araştırmalar yapmaktadır.

Bu temel kadronun dışında farklı alanlarda araştırmalar yapan *Doç.Dr. Nebi Özdemir* (Türk Kültürü I- II, Türk Edebiyatı ve Medya, Yunus Emre, Türk Kadın ve Erkek Kimliği, Türk Tiyatrosu vb.), *Dr. Sigrid Kleinmichel* (Orta Asya Türk Edebiyatları, Özbekçe, 20. Asır Özbekistan'da dini edebiyat, Ali Şir Nevai, Ahmed Paşa, Mahtumkulu, 1400'den bugüne Türkiye Dışı Türk edebiyatları), *Dr. Rana von Mende-Altaylı* (1872-1875 Osmanlı gazeteleri ve bu gazetelerdeki Orta Asya üzerine haberler; Mustafa Ali'nin Fursat-name adlı eseri; Bekir Kütükoğlu; 19.asrın ikinci yarısında yayımlanan Alman coğrafya dergilerinde İzmir ve Batı Anadolu; Osmanlı-Kaşgar/Hamı Yakup Beğ ilişkileri), *Dr. Joachim Gierlich*s (Anadolu Selçuklu sanatı ve mimarisi, İslam İkonografisi, Timur dönemi tahta işleciliği, İslam sanat tarihi-Türkiye, İran, Orta Asya-, Selçuklu-Artuklu-ve komşu kültürlerde figüratif yapı süslemeleri, Alman müzelerindeki İslam sanat eserleri), *Dr. Michael Reinhard Hess* (Divan edebiyatı, Sarı Abdullah Efendi'nin Düstur el-inşa/h.1071, m.1660; Ağır Roman, Ortaçağ'da İslam mistisizmi), *Dr. Hakan Karateke* (Siyasetname, İslami araştırmalar, Divan edebiyatı, Osmanlıca), *Sebastian Cwiklinski* (eski SSCB'deki Türk halklarının tarihi-Kırım Tatar, Tatar, Başkurt-, 19.asır Osmanlı tarihi, Türkiye Türklerinde yeni kavramlar, 19.-20.

asırda Alman ve Rus Türkolojisi, Tatar seyyahı, siyasi lideri ve panislamisti Abdurrahşid İbrahim/1857-1944, Avrupa'daki sürgün Türk toplulukları, Berlin'deki Tatar ve Başkurt Türkleri, SSCB'de pantürkizm politikası, II. Dünya Savaşı'nda Almanya'daki Volga Tatarları, 2001 Langenscheidts Tacshenwörterbuch), *Brigitte Heuer* (Özbek Sosyo-kültürel yapısı, Orta Asya'da Rusça konuşan diaspora, SSCB sonrası Orta Asya'da sosyal ve politik gelişmeler, Özbekistan'daki Kırım Tatarlarının durumu, SSBC öncesi Orta Asya Türk devletleri, Orta Asya'da müslüman kadınlar), *Rufat Sattarov* (SSCB sonrası Azerbaycan'da İslam ve toplum, İslami ritüeller ve törenler, İslam ve ekoloji, modern Azerbayca'da cinsiyet incelemelerinin sorunları, İslam'a göre rüyalar ve yorumları, İslam'da doğumla ilgili tören ve ritüeller, Kafkas ülkelerinde yeni ekolojik eğitimin kaynakları olarak bilim, din ve felsefe vb.), *Pervin Tongay* (20. ve 21.asır Türk edebiyatı örneklerinde Avrupahlaşma ve Batılılaşma, Türk çocuk edebiyatı, modern Türk edebiyatı, masal eleştirisi), *Richard Wittman* (Tanzimat Reformu ve Mecelle) de yarı zamanlı olarak yayın, araştırma, seminer ve konferanslarıyla Enstitü'nün akademik faaliyetlerine katkıda bulunmuşlardır.

Prof. Kellner-Heinkele, Türkoloji Enstitüsü'ndeki ve diğer bilim dallarından gelen öğrencilerin lisans üstü (doktora, yüksek lisans/Magisterhausarbeit) çalışmalarını yöneterek Türkoloji'nin Almanya'da gelişmesine katkıda bulunmaya devam etmektedir. Nitekim Prof. Kellner-Heinkele, *Gottfried Hagen* (Bir Osmanlı Coğrafyacısı: Katip Çelebi-Cihannüma, dr.t., 1996), *Richard Wittman* (Hıristiyanların Ölçülü Davranışları/ 17.asır İstanbul Uleması Arasındaki Hukuki Kavga, 2001), *Pascal Kluge* (Türk Filminde Kan Davasının İşlenmesi, 2001), *Uta Schlegel* (Halikarnas Balıkcısı'nın Mavi Sürgün ve Deniz Gurbetçileri'nde Deniz, 2000), *Sebastian*

Cwiklinski (II.Dünya Savaşı Almanya-sındaki Volga Tatarları. Alman Doğu Po-litikası ve Tatar Milliyetçiliği,1999), *Ay-şe Tetik* (Güneş Dil Teorisi ve Rus dilci N. Ja. Marr, 1999), *D.Kezban Çakıcı* (Sevgi Soysal'ın Romanlarında Kadınla-rın Gelişme Çizgisi;1998), *Kerem Kayı* (Bağdat Kentinin Gelişmesi/1831-1872, 1998, FU- İslam Bilimleri), *Catharina Dufft* (Orhan Pamuk'un Eserlerinde "Ben-Kimlikler"), *Rufat Sattarov* (SSCB sonrası Azerbaycan'da İslam ve Toplum), *Karin Schweissgut* (Leyla Erbil'in Tuhaf Bir Kadın Adlı Romanında, Türkiye'de Birey ve Toplum,1997/2002'de basıldı), *Pervin Tongay* (20.-21.Asır Türk Edebi-yatında Avrupahlaşma/Batılılaşma), *Sibylle Tura* (Prusya Prensi Carl'in Si-lah Koleksiyonu), *Songül Çolak* (Ahmed b. Mahmud ve Eseri Tarih-i Göynük-lü/18.asır- Humboldt Universität zu Ber-lin-Tarih bl., 1999), *Margret Tietje* (Tür-kiye'de Çocuk Dansları- Karşılaştırmalı Müzik Araştırmaları bl.,1999), *Thomas Berchtold* (Geç Osmanlı Döneminde/18.-19.Asırda Zenaat Arasındaki Kurumlaş-ma ve Sosyo-ekonomik Stratejiler, 2002, FU- İslam Bilimleri), *Amaryllis Logothe-ti* (Türkiye'nin İslami Partisi ve Avrupa ile İlişkisi, 2002, FU-Avrupa Bilimleri), *Johannes-Gabriel Goltz* (Misyonerler ve Müslümanlar/ Plovdiv 1908-1911, 2001, FU, İslam Bilimleri), *Oswahl Böhm* (Öz-bekistan'da Kadın Halk Hekimleri, 2001, FU, Etnoloji), *Markus Bendler* (Gündelik Kültür ve Kamusal Alan/19. Asır Kahiresindeki Kahvehaneler ve Ta-vernalar,1999, FU- İslam Bilimleri), *Thomas Steinbach* (Kul Hoca Ahmed'in Mistik Otobiyografisi, 1998, FU-Din Ta-rihi), *Birgit Hoffmann* (Ormanköylü Ka-dın Çiftçiler/ Türkiye'deki Bir Köyde Ka-dın Yaşamı, 1993, FU- Etnoloji) gibi araştırmacıları destekleyerek Türkolo-ji'nin FU'da yerleşmesini ve kökleşmesi-ni sağlamıştır.

Türkoloji Esntitüsü, öğretim kadro-suna, öğrencilerin ilgisine ve Türkoloji alanındaki gelişmelere bağlı olarak deği-

şen esnek bir lisans ve lisans üstü prog-rama sahiptir. Bu esnek yapı, Ensti-tü'nün dinamizmini oluşturan temel özelliklerden biridir. Türkiye'de Türkolo-ji programlarının asırlık, kemikleşmiş, atıl yapısı düşünüldüğünde, bu niteliğin gelişme açısından ne kadar önemli oldu-ğu görülecektir. "Kağandan Sultana, Türkolojiye Giriş, Sinan'dan Sonra Os-manlı Mimarisi, Temel Türkçe, Osmanlı-caya Giriş, Defter-i Çingiz-name, Eski Türkçe, Çuvaşça'ya Giriş, Çin'deki Türk Dilleri, Kırgızca, Özbekçe, Başkırtça, Fatma Aliye, Modern Türk Çocuk Edebi-yatı, Arapça, Tataristan, Tatrcı Grame-rinin Sorunları, Milli Edebiyat Roman-ları, Türk Kültürüne Giriş, Türk Edebi-yatı ve Medya, Türk Tiyatrosu, Özbekçe, Çağatayca, Avrupa ve Osmanlıda Güç ve İktidar, Yeni Uygurca, Harezmi Türkçesi, Divan Edebiyatına Giriş, 19.Asırda Os-manlılar, Almanlar ve Vatandaşlar, Gül-ten Dayıoğlu'nun Eserleri, Azerbaycan Kültürüne Giriş, Kollokyum" değişik ya-rı yılların programlarında (Grundstud-i-um/Hauptstudium) yer alan derslerden bazılarıdır.

FU, Türkoloji Enstitüsü'nde farklı üniversite ve ülkelerden gelen uzmanlar çeşitli konularda konferanslar vermektedir. Bu tür etkinlikler, bir taraftan eği-tim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini, diğer taraftan da ikili işbirliğini geliştir-mektedir. Yine Prof. Kellner-Heinkele ol-mak üzere diğer üyeleri, farklı ülkeler-den gelen bilim insanlarının Enstitü'de rahat bir şekilde araştırmalarını yapma-ları için gerekli her türlü kolaylığı ve iç-tenliği göstermektedirler. Bu nedenle de FU, Türkoloji Enstitüsü, son dönemde Almanya Türkoloji araştırmalarının merkezi haline gelmiştir. Almanya'nın ve de Avrupa'nın en çok öğrenciye sahip enstitüsü, FU Türkoloji Enstitüsü'dür. Frankfurt Main'deki Türkoloji Enstitüsü, Magdeburg çözümünü çerçevesinde kapatılırken, Berlin'deki Türkoloji Enstitüsü hızla gelişmektedir. Bunda da en büyük pay, şüphesiz şemekliliğine yaklaşması-

na karşın, hala genç bir akademisyen gibi şevkle çalışan Prof. Dr. Barbara Keller-Heinkele'ye aittir.

Sonuç:

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne dahil olma sürecinin başladığı, üye ülkelerin Avrupa medeniyetine katkılarını sorguladıkları bu günlerde, Almanya'daki Türkoloji araştırmaları ve enstitüleri daha da önemli hale gelmiştir. Türkiye istendik tanıtım faaliyetlerine önemli bir bütçe ayırmaktadır. Başarısı sıkça sorgulanan bu faaliyetler çeşitli kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin bu yeni dönemdeki en önemli eşçalışma kurumlarının başında, Avrupa'daki Türkoloji merkezleri gelmektedir. Bu akademik merkezlerdeki Türkologlar'ın faaliyetleri maddi ve manevi olarak desteklenerek (ortak faaliyetler, akademisyen, öğrenci değişimi, fon desteği, burslar, yayın desteği, ödüllendirme gibi) olumlu sonuçlar elde edilebilir. Bu bilim adamlarının, aynı zamanda Alman ve Avrupa bilim dünyasının da ön de gelen, saygın, sözü geçen simalarından olduğu unutulmamalıdır.

Yine bu akademisyenlerin de destek ve görüşleriyle, Alman/Amerikan/İngiliz kültür merkezleri gibi, "çağdaş, modern, bilimsel, gerçekçi, özerk" niteliklere sahip Türk kültür merkezleri açılabilir. Özellikle Avrupa'da (örneğin Berlin'de) açılacak Türk Kültür Merkezleri, her türlü akademik ve tanıtım faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlayacağı gibi, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın da sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Böylelikle Türk kültür merkezleriyle bilhassa Avrupa'daki Türkoloji merkezleri arasında istendik, güçlü bağlar kurularak alan dışındaki pek çok sorun da kolaylıkla çözülebilir, sağlıklı ilişkiler geliştirilebilir. Böylelikle Türkoloji, dil ve edebiyatı dışında "çok işlevli" bir yapı kazanabilir. Bu nedenle özellikle Türkiye'deki Türkologların asıl sorgulamaları gereken temel konu, "farklı

alanlar, dahası yaşam için hangi yaklaşımlar, veriler, çözümler sunduklarıdır." Özetle Türkiye'deki Türkoloji'nin önündeki en büyük engel, bilim yapmayı Osmanlıca ya da farklı alfabelerle yazılmış Türkçe metinleri, latin alfabesine çevirmek, yazılı metnin görünen bölümünü betimlemek, önceki araştırmaları aynı şekilde tekrar etmek, sadece Türkoloji kaynaklarından beslenmek, klasikliğigelenekselliği durağanlık olarak yorumlamak, 20. asrın başında oluşturulan akademik program ve yaklaşımlara anlamsız bir şekilde bağlı kalmak, kişisel çıkar uğruna ilmi tarafsızlığı terketmek, kurulan akademik klanlar içinde kendini "dünyanın en önemli alimi(!)" sanmak, görünmeyenin büyüğü dünyasını çözümlenemeyenine göre görünenin tatsızlığı ile avunmak olarak algılayan Türkologların kendileridir. Buna karşın, çoktan ununu eleyip ipe serenlerin aksine, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel gibi, öğrencileriyle uluslar arası toplantılara katılarak onları teşvik eden, adeta onlarla yarışan, "bu iş yelkenli, limana yanaşmıca kadar (bu dünyadan göçünceye kadar) devam edecek" diyebilen Türkologların da varlığı, Türkiye'de ve dünyada Türkoloji ateşinin güçlenerek parıldamaya devam edeceğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

Doğu Batı dergisi, (2002), *Oryantalizm I-II*, yıl 5,20.s., Ağustos- Eylül- Ekim.

Kuran-Burçoğlu, Nedret (2003), "Türk- Alman Kültürel İlişkilerinin Kültürel Boyutu", *Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 11.c., 1-2.s.: 169-209.

Raschmann, Simone-Christiane (2002), "Schriftenverzeichnis Peter Zieme", *Splitter aus der Gegend von Turfan* (Hazl. M. Ölmez/ S.-C. Raschmann), *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi*: 35, İst.: 27-50.